

PREDGOVOR

UMETNINA KOT ODSEV ZNANJA IN POVEZOVANJA

Pričujoča tematska številka AHAS je eden od znanstvenih rezultatov temeljnega raziskovalnega projekta *Umetnina kot odsev znanja in povezovanja. Pomen izobrazbe in družbene vpetosti umetnikov in naročnikov v poznem srednjem in zgodnjem novem veku* (J6-9439), ki je od 1. julija 2018 do 30. junija 2022 potekal na Umetnostnozgodovinskem inštitutu Franceta Steleta in Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Izhodiščno raziskovalno vprašanje projekta, kakšna je bila vloga izobrazbe in širše družbene vpetosti umetnikov in naročnikov umetnin v srednjem in zgodnjem novem veku v slovenskem prostoru, je nudilo možnost širokega spektra raziskav, ki so pripeljale do raznovrstnih odgovorov in postregle s številnimi izvirnimi znanstvenimi spoznanji. Da bi dobili čim celovitejši vpogled v obravnavano tematiko, je bilo v okviru projekta izvedenih več vzorčnih študij, posegajočih v vse vidike, ki so se zdeli ključni pri obravnavi projektnega raziskovalnega vprašanja. Analizirana je bila vloga dinastičnih, poročnih, izobrazbenih, političnih, cerkvenih in drugih družbenih povezav tako umetnikov kakor tudi naročnikov. Raziskovalci na projektu smo bili tako umetnostni zgodovinarji kot tudi zgodovinarji, kar je omogočilo bistveno širše analize in raziskovalne interakcije. Posebej smo se posvetili vprašanju, kakšno vlogo so pri umetnostnem naročništvu imeli stiki umetnikov in naročnikov, ki so bili vključeni v verske bratovščine, cehe, novoveške akademije in druge sorodne intelektualne ali duhovne združbe. Raziskana je bila tudi vloga študijskih potovanj izbranih umetnikov in umetnostnih naročnikov.

Obsežni članki, ki jih prinaša tematska številka AHAS, omogočajo vpogled v del raziskav, ki so potekale v okviru projekta in prinesle širše pomembna nova odkritja. Prvi članek vsebinsko sega v obdobje srednjega veka in na osnovi skrbnega pregleda arhivskih virov prinaša več doslej spregledanih dejstev o Veliki Marijini bratovščini na Dravskem polju in dokazuje obstoj Marijine bratovščine v kapeli Žalostne Matere Božje v Celju. Članek ob tem argumentirano razkriva, da so bili grofje Celjski člani dravskopoljske bratovščine, da je bila prestižna kapela, ki so jo v Celju zgradili grofje Celjski, bratovščinska in da je pri prenosu konjiške bratovščine v Celje prišlo pravzaprav do združitve dveh bratovščin. Drugi članek sega v čas prehoda iz srednjega v novi vek in obravnava enega vidnejših duhovnikov zadnje petine 15. in prvega desetletja 16. stoletja na Slovenskem Valentina Fabrija. Razprava odstira njegove doslej povsem spregledane socialne vezi in prinaša številne nove podatke, ki so ključni za umetnostnozgodovinsko analizo njegovega umetnostnega naročništva. Raziskava se je osredotočila tako na zbiranje podatkov o arhidiakonovem šolanju in duhovniški poti kakor tudi o njegovih socialnih povezavah. Naslednji članek obravnava umetnostno naročništvo bratovščin z vidika, ki doslej v literaturi prav tako še ni bil nagovorjen; osredotoča se na motiva umiranja in vic v umetnosti baročnih bratovščin na Slovenskem. Ob standardnih upodobitvah opozarja na ikonografsko zanimivejše in take, ki so jih napravili vidnejši umetniki ter razkriva raznovrstne medsebojne

povezave tako umetnikov kot naročnikov. Akademija združenih ali bratovščina sv. Dizme je v pripravi na srečno smrt ter v molitvi in darovanju maš za pokojne člane od leta 1688 do začetka 19. stoletja povezovala predvsem plemiče, a tudi akademsko izobražene ljudi, cerkvene odličnike in visoke uradnike na Kranjskem, posebej v Ljubljani, ki so bili doslej le parcialno raziskani. Zadnji prispevek tako prvič obravnava doslej spregledane ali premalo upoštevane člane, sprejete v obdobju med letoma 1719 in 1771, in predstavlja s pomočjo primarnih arhivskih virov analizirane njihove življenjske poti, s čimer je zapolnjena velika vrzel v poznavanju kranjske družbene elite in s tem umetnostnih naročnikov 18. stoletja.

Nova spoznanja v precejšnji meri dopolnjujejo in nadgrajujejo dosedanje vedenje o vlogi izobrazbe in družbene vpetosti tako naročnikov kakor tudi umetnikov ter razkrivajo kompleksna ozadja nastanka umetnin. Pomembno prispevajo k celostnemu razumevanju umetnostnih del, k osvetlitvi socialnega, duhovnega in intelektualnega ozadja nastanka in vpliva umetnin, pretoka umetnikov, prostora in časa, v katerem so nastala, in njihove ne le pobožne, marveč širše družbene funkcije. Zaradi pritegnitve številnih doslej sploh neupoštevanih arhivskih virov in izvirne povezave kontekstov, v katerih so posamezne umetnine nastajale, so odkritja izjemnega pomena za nadaljnje umetnostnozgodovinske kakor tudi zgodovinske študije. Ker so bile raziskave opravljene tudi za nekatere najkvalitetnejše umetnostne spomenike v slovenskem prostoru, je pomen odkritij še toliko večji. Glede na velik družbeni vpliv plemstva in duhovščine raziskave prispevajo pomemben delež tudi k bolj celostni podobi poznosrednjeveške in zgodnjerenovoveške družbe v slovenskem prostoru, predvsem skupin, tesno povezanih z umetnostjo.

Mija Oter Gorenčič